

Justis- og beredskapsdepartementet

Oslo, 4. desember 2020

Høringsuttalelse – Ny lov om erstatning fra staten til voldsutsatte

Det vises til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev 4. september 2020, der departementet foreslår ny lov om erstatning fra staten til voldsutsatte. Departementet foreslår en ny lov som skal erstatte lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven) og forskrift 23. januar 1981 nr. 8983 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling (voldsoffererstatningsforskriften).

Høringsuttalelsen er utarbeidet av Juristforbundets lokale tillitsvalgte hos Kontoret for Voldsoffererstatning, Hilde Strømmen og Victoria Bendiksby Wilkinson. Hovedstyret slutter seg til denne uttalelsen.

Vi vil i det videre kommentere enkelte utvalgte punkter av lovforslaget før vi til slutt tar for oss hvordan våre medlemmer vil påvirkes.

1. Begrunnelsen bak det nye forslaget

Det er anerkjent gjennom politiloven § 1 og § 2 at det er politiet, som representanter for staten, som skal forhindre kriminalitet og beskytte borgerne. Hensynet bak voldsoffererstatningsloven slik den lyder i dag er i henhold til forarbeidene til lov fra 2001 at dersom statens ikke lykkes med å forhindre kriminalitet bør staten sørge for at de som rammes av kriminalitet holdes økonomisk skadesløse. Det ble gjort begrensninger i ordningen til voldsforbrytelser med henvisning til at disse representerte en direkte trussel mot folks liv og helse og dermed krenket de mest fundamentale rettsgodene i vårt samfunn. Det ble imidlertid påpekt at det primære erstatningsansvaret lå hos den enkelte skadevolder.

Det er i høringsnotatet ikke klargjort hva departementet ser som det førende hensyn for den nye ordningen, og hva som er begrunnelsen for å ha en ordning hvor staten går inn og betaler erstatning til voldsutsatte. Det fremstår som at man går bort fra tanken om å verne om borgere som blir utsatt for voldsforbrytelser, med henvisning til at en del straffbare hendelser ikke lenger skal gi rett til erstatning, herunder kroppskrenkelsener og trusler, likeledes seksuelle handlinger og seksuelt krenkende adferd. Vi ser det som hensiktsmessig og nødvendig med en klargjøring fra departementet rundt hva som er den samfunnsmessige og eller rettslige begrunnelsen for det nye forslaget.

I denne sammenheng ønsker vi å bemerke at det i forslaget er lagt mye vekt på en rapport fra Oxford Research, «Virkningene av voldsoffererstatning», og innholdet i den. Det fremgår av notatet at rapporten baserer seg på dybdeintervju med 39 personer som har mottatt voldsoffererstatning. Vi bemerker at det fremgår av Årsrapport 2019 fra Kontoret for voldsoffererstatning at de i 2019 behandlet 4 809 saker i førsteinstans og at de i 2018 behandlet 3 969 saker. Vi kunne ønske at det ble klargjort hvorfor departementet mener at de kan trekke ut hvordan voldsoffererstatningsordningen

oppleves som helhet på bakgrunn av et antall intervjuer som ikke virker å utgjøre et representativt utvalg. Vi viser i denne sammenheng at departementet selv viser til under punkt 1.4 at de mener rapporten underbygger departementets oppfatning om at det er et behov for å endre loven.

Det virker også uheldig at det ved gjennomgang av rapporten ikke virer å være belyst hvilken betydning ordningen har hatt for de som har fått sakene sine vurdert av Kontoret for voldsoffererstatning etter at saken først har blitt henlagt av politiet. Likeledes hvordan disse eventuelt ville stilt seg til å måtte gå til rettssak for å få den samme erstatningen, slik den nye ordning legger opp til. Vi vil også bemerke at det fremgår at de kun har intervjuet kandidater som har mottatt erstatning, og belyser derfor ikke hvordan det oppleves for de som får behandlet saken sin og får avslag enten fordi forholdet ikke er klart sannsynliggjort, men også fordi forholdet er klart sannsynliggjort, men for eksempel foreldet. Vi mener det ikke er godt begrunnet at ordningen må endres på bakgrunn av den nevnte rapporten.

Vi bemerker i denne sammenheng at Departementet gjentatte ganger i høringsnotatet viser til hensynet om at skadevolder skal være ansvarlig for erstatningen, og i denne sammenheng, muligheten for regress. Vi bemerker i denne sammenheng at Erstatningsnemnda for voldsofre den siste tiden har opprettholdt flere vedtak om regress fra Kontoret for voldsoffererstatning. I flere av disse vedtaket er det gjort vurderinger om at det er rettslig grunnlag for å kreve regress selv om erstatningen som ble utbetalt ikke ble pådømt. Se blant annet ENV-2020-2688 og ENV-2020-1858.

2. Krav om dom

2.1 Dagens situasjon

Etter dagens regelverk kan alle søke om voldsoffererstatning, uavhengig av utfallet i straffesaken. Kontoret for voldsoffererstatning kan med andre ord tilkjenne erstatning selv om straffesaken er avgjort med skyldkonstaterende påtaleavgjørelse, henlagt (av ulike grunner) eller oppgitt skadevolder er frifunnet for straffansvar. Dette er fordi erstatningsvedtaket bygger på et lavere beviskrav enn det som kreves for å dømme noen til straff. Kontoret for voldsoffererstatning vurderer ikke et eventuelt straffeansvar, men foretar en selvstendig vurdering på et erstatningsrettslig grunnlag. Det avgjørende er om søkeren har «lidd personskade som følge av en straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten», jf. voerstl. § 1 (med virkning fra 1. januar 2008).

I høringsnotatet er det foreslått en hovedregel om at det kreves dom eller rettsforlik for at søkere skal kunne få voldsoffererstatning. Unntak fra dette gjelder dersom straffesaken er henlagt på grunn av; ukjent gjerningsperson, at gjerningspersonen er død, at gjerningspersonen er under 15 år eller utilregnelig. Unntakene er i tråd med Norges folkerettslige forpliktelser, jf. Europeisk konvensjon om erstatning til voldsofre artikkel 2. Videre er det foreslått unntak for saker med et stort antall fornærmede, som f.eks. ofre etter terrorhendelsen 22. juli 2011.

Dette betyr at dersom forslaget går gjennom vil saker som f.eks. er henlagt på bevisets stilling eller manglende saksbehandlingskapasitet som utgangspunkt falle utenfor voldsoffererstatningsordningen. Det samme gjelder saker hvor det er tatt ut påtaleunntatelse, forelegg eller konfliktrådsbehandling, forutsatt at søkere ikke er tilkjent erstatning forbindelse med forelegget. Om konfliktrådsavtaler uttaler departementet blant annet at det fremstår «som den mest rimelige løsningen at staten ikke utbetaler erstatning i saker behandlet av konfliktrådet med mindre det foreligger dom eller rettsforlik». Det samme er lagt til grunn om påtaleunntatelser. Søkere kan likevel gå til sivilt søksmål for å få dom på erstatningskravet, og deretter få det utbetalt av voldsoffererstatningsmyndighetene. I hvilken utstrekning dette rent faktisk vil gjøres, er mer tvilsomt. Vi mener at å kreve at det foreligger dom eller annet tvangsgrunnlag før det utbetales

erstatning fra staten er lite hensiktsmessig i et effektivitetsperspektiv, med tanke på samfunnsøkonomiske hensyn og også med hensyn til rettssikkerheten.

2.2 Særlig om saksomkostninger

Vi synes det er uheldig at saksomkostninger ved krav om domstolsbehandling ikke er vurdert mer utførlig i høringsnotatet.

Vi ønsker i denne sammenheng å påpeke at å gå til rettssak utvilsomt er en økonomisk risiko for de involverte parter. Det kan ut i fra rettspraksis, se blant annet LB-2018-171251, LG-2019-101009, LB-2019-75927, LA-2019-191018, LA-2019-72672, LB-2018-188881 og LB-2017-769152, virke som det er en tendens at kravstiller i større grad enn tidligere idømmes å betale saksomkostninger der det reises krav om personskadeerstatning. Vi legger til grunn at eventuelle sivile krav i forbindelse med det nye forslaget i stor grad vil bli avgjort i lavere rettsinstanser og at den henviste praksisen med tilsvarende saker, gir et godt bilde for hvordan den prosessuelle situasjonen også vil bli for de aktuelle voldsofrene.

Vi ser det som svært uheldig at en rettsprosess i forbindelse med krav fordi statens beskyttelse av den enkelte borger ikke har vært god nok, dyttes over på det enkelte voldsoffer. Vi viser i denne sammenheng til Juristforbundets arbeid med fri rettshjelp. Vi ser på det som negativt for rettssikkerheten at den økonomiske risikoen ved et sivilt søksmål påvirker voldsofres mulighet til å holde en skadevolder økonomisk ansvarlig. Vi viser i denne sammenheng til at dette særlig vil påvirke de som ikke har mulighet til å ta den økonomiske risikoen, men som har blitt stilt i en gjerne enda vanskeligere økonomisk situasjonen grunnet det straffbare forholdet. Mange av disse vil heller ikke falle inn under lov om fri rettshjelp fordi inntektsgrensene der er så lave og ikke tar hensyn til for eksempel gjeld. Vi anser kravet om dom å være et diskriminerende krav som vil medføre at de med minst midler også er de som vil miste mulighet til å få erstatning.

Vi bemerker i denne sammenheng også at en ordning som dagens, hvor tilleggssøknader kan fremmes direkte for Kontoret for voldsoffererstatning, også tar mer hensyn til det man vet om skadefølger etter alvorlige voldshandlinger enn en ordning, som den foreslåtte, hvor alle krav bør fremmes for retten med straffesaken. Det er velkjent at flere mennesker som har blitt utsatt for alvorlige voldshendelser blir svært skadet etter at straffesaken er ferdig, fordi det er først da «trusselen» er over. Mange voldsofre vil derfor trolig måtte fremme sivilt søksmål jf. skl. § 3-8 dersom de etter rettssaken skulle falle ut av arbeidslivet fordi deres situasjon på domstidspunktet for straffesaken vil være for uavklart til at et erstatningskrav er sannsynliggjort. Dersom det blir et krav om dom for å få erstatning bør i hvert fall senere krav kunne fremmes direkte for Kontoret for voldsoffererstatning av hensyn til voldsofrene, og også av samfunnsøkonomiske hensyn.

2.3 Sammenhengen med Prop. 63 L ((2018-2019 pkt. 1.2.1) om seksuell trakassering

Kravet om dom bør sees i sammenheng med Departementets uttalelser i Prop. 63 L ((2018-2019) pkt. 1.2.1.) som handler om saker som gjelder seksuell trakassering. Prop. 63 L (2018-2019) gjelder forslag om å etablere et lavterskeltilbud for håndheving av forbud mot seksuell trakassering i likestillings- og diskrimineringsloven, og å styrke aktivitets- og redegjøringsplikten. I punkt 1.2.1 er det i forbindelse med en uttalelse om at saker om seksuell trakassering må fremmes for domstolene påpekt at «Det er viktig at saker om seksuell trakassering løses på et lavest mulig nivå ... Departementet mener på denne bakgrunn at det er behov for et alternativ til domstolsbehandling for behandling av saker om seksuell trakassering. Dette vil gi personer som utsettes for seksuell trakassering et kostnadsfritt alternativ til domstolsbehandling, og et reelt retts- og diskrimineringsvern». Under punkt 2.5.4.2 påpekes det at få saker om seksuell trakassering bringes inn for domstolene, og at det er uklart hva

det skyldes. Departementet antar at det har en sammenheng med kostnadene ved domstolsbehandling er høye og prosessen tar lang tid. De viser også til at å bringe en sak inn for domstolen innebærer en ikke ubetydelig økonomisk risiko.

Vi kan ikke se at hensynene som gjør seg gjeldende for de som har blitt utsatt for seksuell trakassering, ikke gjør seg gjeldende for de som har blitt utsatt for straffbare hendelser generelt. Det bør være et tilgjengelig lavterskeltilbud for begge grupper. Et krav om dom for å få erstatning fra staten etter å ha blitt utsatt for en straffbar handling, er ikke et tilgjengelig lavterskeltilbud som gir mulighet for voldsofrene å få en oppreisning fordi staten ikke har klart å beskytte dem mot straffbare voldshendelser.

Vi bemerker og at et slikt lavterskeltilbud for de som har blitt utsatt for seksuell trakassering, bør vurderes om nettopp kan være voldsoffererstatningsordningen. Da må imidlertid Departementet revurdere hvilke straffebud som skal omfattes av ordningen, sett hen til at blant annet straffeloven §§ 297 og 298 er foreslått å falle utenfor den nye ordningen.

3. Særlig om påtaleunntatelse, konfliktråd og forelegg

Departementet viser i høringsnotatet punkt 8.5.1.3 til at de mener den mest rimelige løsningen i dag vil være at staten ikke utbetaler erstatning i saker behandlet i konfliktråd eller hvor det foreligger påtaleunntatelse.

I høringsnotatet foreligger det ikke materiale som klargjør i hvilken grad saker som er avgjort med skyldkonstaterende påtaleavgjørelse eller henlagt, blir brakt inn for domstolen som et sivilt søksmål. Det er imidlertid heller ikke drøftet i hvilken utstrekning dette må antas å bli aktuelt dersom lovforslaget gjennomføres. Hvis virkningen blir tilsvarende den som oppleves for saker som gjelder seksuell trakassering, at få saker bringes inn for domstolene, antar vi skadelidtes rettssikkerhet kan bli vesentlig svekket. Tallmateriale rundt hvor ofte påtalemyndigheten åpner/gjenopptar strafforfølgning fordi erstatning ikke er betalt av skadevolder i tråd med påtaleunntatelse eller konfliktrådsavtale, foreligger heller ikke. Vi mener dette er uheldig, og at konsekvensene av forslaget fremstår lite belyst.

Vi viser til at reglene om påtaleunntatelse blant annet er ment å gi mulighet for effektiv behandling av omfattende straffesaker jf. strpl. § 70, der påtale unntates for enkelte handlinger gjerne fordi de vil ha liten betydning for straffens størrelse, såkalte prosessøkonomiske grunner. Vi viser til at dersom påtaleunntatelse ikke skal gi grunnlag for voldsoffererstatning, slik det nye forslaget legger opp til, så vil man måtte forvente at bistandsadvokater i større grad påklager avgjørelsen om å avgjøre saken med påtaleunntatelse. Politiet er en etat som allerede er under stort press. Reglene om påtaleunntatelse har vært ansett som hensiktsmessige i denne forbindelse og vi ser det lite gunstig om en lov skal legge opp til at bistandsadvokater bør påklage disse avgjørelsene fordi man trenger en dom for å få erstatning. Vi viser særlig til at påtaleunntatelse brukes i store nettovergrepssaker, herunder blant annet et større kompleks behandlet i Øst politidistrikt og Nedre Romerike tingrett i 2019. I disse sakene utmåles det ofte ikke erstatning i dommen, men uavhengig av om det utmåles, skal de som har fått saken avgjort ved dom ha rett til erstatning etter det nye forslaget. At ofre innenfor samme sakskompleks som får saken sin avgjort på to forskjellige måter, dom eller påtaleunntatelse, skal forskjellsbehandles når det kommer til spørsmålet om erstatning, virker å være tilfeldig og ikke godt begrunnet. Vi er uenige i forslaget og mener at hensynet til at politiet effektivt skal kunne avgjøre saker på en hensiktsmessig måte må tale tyngre enn hensynet til tvangsgrunnlag, og at voldsofre bør ha rett til å få saken sin vurdert av Kontoret for voldsoffererstatning som følge av en påtaleunntatelse.

Vi bemerker at en påtaleunntatelse hvor skadeomfanget er klargjort bør vurderes om kan gi grunnlag for vedtak om regress, og således gi tvangsgrunnlag.

Hva gjelder at det er foreslått at saker som er avgjort ved konfliktrådsavtale ikke skal gi rett til erstatning, mener vi at dette er uheldig med henvisning til bakgrunnen for at man bruker konfliktrådsbehandling som løsning på en straffesak. Konfliktrådene brukes som en gjenopprettende prosess. Målet med «restorative justice» er å styrke partenes mulighet til selv å håndtere og ta ansvar for egne handlinger og konflikter. Det sentrale er at partene gjennom dialog forsøker å finne løsninger på lovbrudd og mellommenneskelige konflikter. Saksbehandlingstiden har vært lav og konfliktrådsbehandling har derfor gitt mulighet til å reagere raskt ved lovbrudd og tydeliggjøre det ansvar gjerningsmannen har for handlingen. Samtidig gir oppgjørsformen fornærmede en mulighet til å bli sett, hørt og å komme seg videre i livet og ut av en eventuell offerrolle.

Vi viser særlig til rollen konfliktrådet har fått for unge lovbytere og i forbindelse med ungdomsstraff og ungdomsoppfølging, vi viser i denne forbindelse til konfliktrådsloven § 24.

Med henvisning til de særlige hensynene som gjør seg gjeldende i sakene som blir behandlet i konfliktråd mener vi at å kreve at en skadelidt etter avtalen går til sivilt søksmål for å få rett til erstatning motvirker ordningen i sin helhet. Det er som nevnt ikke lagt frem tall på hvor ofte politiet selv går videre med straffesaken hvis erstatning ikke blir betalt i tråd med avtalen, slik Departementet viser til som mulighet. Vi bemerker at slik vi er kjent med prosessen så er det ikke vanlig at politiet går videre med saken fordi skadevolder ikke betaler erstatning. Fordi politiet ikke går videre med saken vil det ligge på skadelidte selv å gå til sivilt søksmål for å motta erstatning. Slik vi ser det vil dette motvirke den gjenopprettende prosessen man ønsker at konfliktrådet skal være. Man kan også spørre om det å måtte inngå avtale om store erstatningsbeløp vil motvirke muligheten til å inngå en avtale slik det legges opp til i konfliktråd.

Vi bemerker at forholdet til erstatning i forelegg tilsynelatende ikke er vurdert særskilt i høringsnotatet, men fordi forelegg gir grunnlag for tvangsutlegg taler mye for at disse sakene er ment og omfattes av den nye ordningen. Dette bør imidlertid Departementet klargjøre da det fremstår uklart.

4. Erstatning til tredjeperson

4.1 Gjeldende rett

Som utgangspunkt ytes voldsoffererstatning til den som er direkte skadelidt, jf. voerstl. § 1 første ledd første punktum. Utgangspunktet svarer til alminnelige erstatningsrettslige prinsipper. I noen tilfeller kan en som ikke anses som direkte skadelidt i erstatningsretten – en tredjemann – få erstatning, se f.eks. HR-2018-2080-A, Rt. 1985-1011, Rt. 1966 s. 163 og Rt. 1960 s. 357, såfremt det foreligger faktisk og rettslig årsakssammenheng. Dette har tidligere vært omtalt som de såkalte «sjokkskade»-sakene. Etter skadeserstatningsloven vil etterlatte kunne få oppreisning etter skl. § 3-4. Etterlatte søsken omfattes ikke av bestemmelsen. Videre er det lagt til grunn i Rt. 2010 s. 949 at barn som har vært vitne til vold vil kunne ha selvstendig krav på erstatning etter skadeserstatningsloven dersom barnet også anses krenket, jf. straffeloven (1902) § 219.

I voldsoffererstatningsloven er personkretsen for tredjepersoners rett til erstatning ytterligere utvidet til barn som har «opplevd vold», jf. voerstl. § 1, og etterlatte søsken, jf. voerstl. § 7. Departementet har i høringsnotatet foreslått at det etter ny lov gis erstatning til den samme personkretsen som ville hatt krav på erstatning fra skadevolder, dvs. etter første avsnitt.

4.2 Barn som har opplevd vold

Det fremgår av voerstl. § 1 første ledd andre setning at dersom et barn har «opplevd vold» mot en nærstående, og dette er egnet til å skade barnets trygghet og tillit, har barnet rett til oppreisning. Etter voerstl. § 1 første ledd tredje setning vil barnet også kunne kreve erstatning etter §§ 4 og 5.

Av forarbeidene til dagens voldsoffererstatningslov, Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) punkt 3.2, fremgår det at det i forslaget om bestemmelsen var vist til eksempler som seksuelle overgrep, legemsfornærmelser, legemsbeskadigelser, straffbar tvang, brudd på straffeloven § 219 (vanrøkt, mishandling mv.) og menneskehandel. Videre fremgår det at «Hvilke straffbare voldshandlinger som skal gi grunnlag for voldsoffererstatning, må avgjøres individuelt. Typiske tilfeller som omfattes, kan være barn som ser eller hører at den ene forelderen blir slått av den andre av foreldrene. Det kan også være at den ene forelderen truer den andre av foreldrene, eller at vedkommende begår hærverk i hjemmet til barnet. Bestemmelsen vil kunne omfatte alle tilfeller hvor barnets omsorgsperson utsettes for vold og/eller trusler fra nåværende eller tidligere partner».

I høringsnotatet er det erkjent at det kan komme tilfeller der barn som er vitne til vold ikke får erstatning etter alminnelige erstatningsrettslige regler, som ville fått det etter dagens voldsoffererstatningslov. I lys av det vide nedslagsfeltet til voerstl. § 1 anser vi at forslaget innebærer en vesentlig innsnevring av barns rett til voldsoffererstatning. Etter forslaget vil ikke barn som har opplevd vold mot nærstående ha rett til erstatning, med mindre forholdet gjelder mishandling i nære relasjoner og barnet selv anses som krenket, jf. straffeloven (1902) § 219 og straffeloven (2005) § 282. At barn kan få erstatning som tredjeperson er med andre ord fjernet i forslaget til ny lov.

4.3 Erstatning til etterlatte søsken

Etter voerstl. § 7 kan etterlatte søsken få erstatning i «særlige tilfeller». Det fremgår av Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) på s. 40 at lovendringen «etablerer ikke et rettskrav på erstatning til søsken, men dersom det foreligger særlige grunner, vil voldsoffererstatningsmyndighetene ha en skjønnsmessig adgang til å tilkjenne erstatning. Det overlates til praksis å utkrystallisere bestemmelsens nærmere innhold». Det ble ikke gitt føringer på hvilke momenter som skal tas med i vurderingen av om det foreligger et særlig tilfelle. I høringsnotatet 8. april 2005 ble det imidlertid, hva gjaldt økonomisk tap til etterlatte søsken, uttalt at særlige tilfeller vil kunne være aktuelt der barn og ungdom ble drept og søsken blir nødt til å avbryte f.eks. utdanning på grunn av egen personskade knyttet til dødsfallet. Erstatningsnemnda for voldsofre har i et sakskompleks, f.eks. ENV-2011-1000, ved vurderingen sett hen til søkers alder, nærhet til hendelsen, forholdet til avdøde og hvorvidt søker er påført en personskade som følge av hendelsen.

Erstatningsnemnda for voldsofre har i en rekke saker ansett at det foreligger et «særlig tilfelle» til å tilkjenne etterlatte søsken erstatning og oppreisning, se f.eks. ENV-2012-1676 og ENV-2012-1677 som begge gjaldt terrorhendelsen 22. juli 2011, ENV-2018-962 og ENV-2017-427. I ENV-2017-1402 fant nemnda at etterlatt søsken ikke kunne anses som direkte skadelidt i tråd med Høyesterettspraksis i de såkalte «sjokkskade»-sakene, og dermed at søker ikke hadde krav på menerstatning etter voerstl. § 5.

Etter forslaget til ny lov vil etterlatte søsken falle helt utenfor personkretsen som kan motta oppreisning. Da regjeringen sendte forslaget til ny lov ut på høring, ble det blant annet trukket frem at familien Juel Johannessen ville kunne få voldsoffererstatning, da det var foreslått at maksbeløpet på 60G ble gitt tilbakevirkende kraft. Slik lovforslaget lyder om hvem som kan få erstatning, vil etterlatte søsken også i denne saken, imidlertid fremdeles ikke få oppreisning. Se f.eks. https://www.nrk.no/norge/kristin-juel-johannessen-ble-drept-i-1999-_na-kan-punktum-vaere-satt-1.15146316.

5. Geografisk virkeområde

Departementet har pekt på at det kan være vanskelig å skille ut hvilke handlinger som ble begått i utlandet og hvilke som ble begått i Norge, særlig når det gjelder nettovergrep. Vi tolker høringsnotatet dithen at dette er begrunnelsen bak unntaket for straffbare handlinger som er begått i utlandet dersom straffesaken har versert i Norge. Departementet har videre vist til skriftlig spørsmål i Stortinget til daværende justis-, beredskaps- og innvandringsminister Tor Mikkell Wara, jf. Dokument nr. 15:702 (2018-2019), som gjaldt spørsmål om voldsoffererstatning til utenlandske barn. I sitt svar har daværende Stortingsrepresentant vist til at det «kan ytes voldsoffererstatning for straffbare handlinger i utlandet, når de skadelidte eller etterlatte hadde bopel i Norge på tidspunktet for den skadevoldende handlingen» og når «særlige grunner» tilsier det.

Erstatningsnemnda for voldsofre har i vedtak ENV-2020-1961 kommet til at straffbare handlinger har «funnet sted i riket», jf. voerstl. § 2 første ledd, dersom lovbryteren oppholdt seg i Norge da han foretok den straffbare handlingen. Saken gjaldt nettovergrep begått av en skadevolder som oppholdt seg i Norge, mens den skadelidte oppholdt seg i et annet skandinavisk land.

Vi anser at det vil være behov for klare regler om hvilke handlinger som anses å ha «skjedd i riket», med tanke på straffbare handlinger begått over nett. Departementet har skissert muligheten for en unntaksbestemmelse som kun gjelder økonomisk tap for utenlandske statsborgere. En forutsetning for en slik unntaksbestemmelse vil være at den straffbare handlingen etter ny lov ikke anses å ha skjedd i Norge dersom skadevolderen oppholdt seg i riket. Her bør imidlertid Departementet være tydelige når forslaget utarbeides på hvilke straffbare hendelser som skal omfattes av en ordning om erstatning fra statens til voldsofre.

6. Forholdet til politiet – herunder informasjon om erstatningskrav og henleggelseskoder

Nåværende voerstl. § 3 tredje ledd oppstiller et vilkår om at erstatning må være krevd tatt med i straffesaken. Politiet er i henhold til påtaleinstruksen § 8-6 tredje ledd pålagt å informere fornærmede om voldsoffererstatningsordningen. Enkelte ganger glemmes dette dessverre, mens informasjonen som gis andre ganger er mangelfull. I dagens ordning gjøres det unntak fra vilkåret der fornærmede er mindreårig, saken er henlagt, eller der fornærmede ikke er informert om ordningen, jf. voerstl. § 3 tredje ledd siste punktum, ENV-2010-1560, og ENV-2012-1416. Etersom fornærmedes krav om erstatning etter lovforslaget må avgjøres i dom, og primært i forbindelse med straffesaken, vil det øke behovet for informasjon fra politiet om muligheten for erstatning. Viktigheten av å fremme erstatningskrav tidlig, understrekes av at foreldelsesreglene i lovforslaget stiller seg annerledes enn i dagens ordning. Se punktet om dette for mer inngående om foreldelsesreglene. Vi anser at denne endringen bør belyses nærmere av Departementet, og at tiltak for å sørge for at fornærmede ikke taper sine rettigheter som følge av manglende informasjon fra politiet i avhør må klargjøres.

Videre ser vi at lovforslaget baserer seg på politiets saksavgjørelseskoder for å avgjøre om fornærmede må ta krav til domstolene eller til Kontoret for voldsoffererstatning. Når straffesaken henlegges på kodene gjerningspersonen er ukjent (kode 14), død (kode 64), under 15 år (kode 51), eller utilregnelig (kode 65), vil erstatningskrav kunne behandles av Kontoret. Slik vi forstår Departementet skal utsondringen skje automatisk basert på saksavgjørelseskoden. Hvilken kode politiet bruker vil dermed ha avgjørende betydning for om fornærmede må ta ut sivilt søksmål eller

sende inn en søknad til Kontoret. Vi ser at hvilken kode en sak er henlagt på kan fremstå tilfeldig, og politiet vurderer blant annet henleggelseskode opp mot en konkret mistenkt, der dette finnes. Dersom det har vært avhørt en mistenkt i saken vil forholdet trolig henlegges på «bevisets stilling» heller enn «ukjent gjerningsperson», selv om politiet rent faktisk tror at den mistenkte ikke er rett mistenkt. Dette kan skje som rene inkurier, og lettere oppstå der straffesaken består av flere forhold og/eller med flere gjerningspersoner. Konsekvensene av henleggelse på foreldelse (kode 15) vil være særlig store da det, slik vi forstår Departementet, vil føre et automatisk avslag fra Kontoret. Også her vil informasjon fra politiet om fornærmedes rettigheter bli enda viktigere enn før. Vi tenker særlig på informasjon om hvordan de ulike kodene påvirker videre erstatningsmuligheter, og fornærmedes klagerett på henleggelseskode. Fornærmede bør enkelt kunne forstå hva henleggelseskoden betyr, og hva de medfører. Vi kan ikke se at Departementet vurderer dette aspektet, og mener dette bør vurderes fremover. Det bemerkes at enkel, men grundig informasjon er særlig viktig for de fornærmede i denne typen saker da gruppen hovedsakelig utgjør sårbare personer.

7. Foreldelse

Etter nåværende lov om voldsoffererstatning avslås kun søknader der forholdet og kravene både er strafferettslig og sivilrettslig foreldet, jf. § 3 annet ledd. Departementet foreslår at erstatningskrav kun skal vurderes i overenstemmelse med de sivilrettslige foreldelsesreglene i foreldelsesloven.

Betydningen av endringen synes, etter vår mening, å være underkommunisert i lovforslaget. Vi ser dessverre at mange som utsettes for handlinger som krenker livet, helsen eller friheten venter lenge med å søke erstatning, ofte fordi de ønsker å få handlingen på avstand og til de er psykisk sterke nok til å «rippe opp i» det straffbare forholdet. I flere tilfeller tar det også tid før skadene blir så fremtredende at skadelidte for eksempel faller ut av arbeid. Dette vil det bli mye mindre rom for etter det nye lovforslaget.

Særlig gjelder dette fornærmede som er utsatt for seksuelle overgrep og de fornærmede i 22. juli sakene. I sistnevnte sakskompleks ser vi at de fleste søker om oppreisning kort tid etter forholdet, men at flere først nå fremsetter de større kravene som inntektstap og ménerstatning. I saker om seksuelle overgrep ser vi dessverre at mange venter lenge med å stå frem med det straffbare forholdet. Vi anser det som hensiktsmessig at de strengere vilkårene til når krav skal fremsettes fremheves mer, slik at rettighetene til denne gruppen fornærmede synliggjøres i større grad. Det er viktig at konsekvensene av de ulike lovendringene ikke skjules, men fremheves slik at det lettere kan imøtegås.

8. Påvirkning av Kontoret

Lovforslaget medfører at Kontoret kun vil behandle saker der straffesaken er henlagt fordi gjerningsperson er mindreårig, utilregnelig, ukjent eller død, og saker der det er for mange fornærmede med erstatningskrav til at det er hensiktsmessig å avgjøre i domstolene. Sistnevnte saker vil typisk være 22. juli-saker og nettovergrep. Lovforslaget innebærer også en forenkling av regelverket for å få tilkjent erstatning, slik at behandlingen av saker i større grad blir skjematisk og effektiv.

De fleste saker vil, slik vi forstår det, medføre enklere vedtak og vurderinger enn etter nåværende ordning. Dette medfører at det i mye mindre grad vil være saker som er så krevende at det forutsetter en juridisk utdannelse. Lovforslaget presiserer at det ikke vil bli behov for oppsigelser, men vi frykter at det i mangel av utfordringer på arbeidsplassen vil bli vi en juristflukt fra Kontoret. Vi ser ikke for oss at Kontoret for voldsoffererstatning vil erstatte jurister som slutter med nye jurister,

da oppgavene vil kunne utføres uten juridisk bakgrunn. Juristene som eventuelt blir igjen på Kontoret vil risikere å stå uten et viktig fagmiljø i ryggen.

På nåværende tidspunkt er det 22 medlemmer av Juristforbundet ansatt ved Kontoret for voldsoffererstatning. Juristforbundet er nå den største fagforeningen på Kontoret, og utgjør om lag 2/3 av de ansatte. Departementet foreslår at Kontoret kan tilføyes ytterligere oppgaver uten nærmere spesifikasjoner. Vi ser ikke for oss at disse eventuelle, uspesifiserte oppgavene vil medføre at Kontoret forblir en attraktiv arbeidsplass for jurister.

Med vennlig hilsen

Håvard Holm
president